

MIRKO RUPEL

Sans la bibliographie, toute l'oeuvre écrite de la civilisation ne serait qu'un chaos inextricable de contributions diverses à la connaissance, confondues dans le désordre et inapplicables aux besoins des humains.

Luther H. Ewans

Z naraščanjem knjižne proizvodnje, zlasti pa še z zmeraj večjim številom periodik, postaja bibliografsko delo čedalje pomembnejše. Minili so časi, ko je raziskovalec sam lahko poiskal vse publikacije svoje stroke ali ko mu je z njimi lahko postregel bibliotekar kar po spominu. Minili so tudi časi, ko je vsak narod mogel živeti zase in si prizadevati za napredek brez upoštevanja dela, ki ga opravljajo za dosego istega cilja njegovi sosedje, bližnji in daljni, in sploh vsi narodi na svetu.

Kakor pa bi bilo napačno začeti zidati hišo pri strehi, tako bi bilo napačno začeti z izdelavo bibliografije v mednarodnem merilu. Tak poskus — in zgodovina to potrjuje — je vnaprej obsojen na neuspeh. Osnova za mednarodno bibliografsko dejavnost mora biti samo zanesljivo bibliografsko delo v narodnem merilu.

Kako organizirati in zagotoviti uspešno nacionalno bibliografsko dejavnost, je — menim — prav dobro nakazal sklep, ki so ga leta 1955 na kongresu v Bruslju sprejeli ravnatelji in zastopniki narodnih knjižnic Washingtona, Londona, Pariza, Rima, Dublina, Ottawe, Jeruzalema, Dunaja, Budimpešte, vzhodnega Berlina, Münchena, Bruslja in Berna. V tem sklepu se bere, da kongres »prav posebno naglašá potrebo, naj se v vsaki državi dadó možnosti razvoja in potrebna sredstva osrednji biblioteki, navadno narodni biblioteki, ki je edina sposobna, da za prihodnost ohrani celotno tiskano proizvodnjo vsake države in zagotovi enovitost bibliografskega dela«.

Velika vloga, ki se s tem sklepom daje nacionalnim bibliotekam v pogledu bibliografije, je téma, ki naj jo vsestransko pretrese in osvetli II. grupa našega simpozija. Ker pa je naloga nacionalnih bibliotek ne samo v tem, da zagotovijo enotnost bibliografskega dela, temveč — vsaj povečini — da to delo ali vsaj en del tudi opravijo, bomo na našem simpoziju lahko zajeli vse probleme današnje bibliografije.

* Napisano kot uvod v delo II. grupe Unescovega simpozija (kolokvija) za nacionalne biblioteke od 8. do 27. septembra 1958 na Dunaju.

Predmet, ki naj ga obravnava naša delovna grupa, je razdeljen na naslednja poglavja, ki jih je vnaprej določil Unesco:

A. Vloga narodne knjižnice na bibliografskem področju.

B. Narodna knjižnica kot nacionalno središče za bibliografske informacije.

C. Nacionalne in specialne bibliografije.

D. Problemi katalogizacije in klasifikacije.

E. Nove metode in tehnike za urejevanje in iskanje podatkov.

F. Funkcije narodne knjižnice, ki se tičejo mednarodnega sodelovanja na področju bibliografije.

A. Če velja za velike biblioteke, kakor ugotavlja L. N. Malcès v svojem Cours de bibliographie na str. 28, da »so danes poklicane za funkcijo, ki jim nekoč ni bila naložena« in da »so doslej hranile, dajale v branje in včasih posojale, da pa danes dokumentirajo in vodijo«, velja to še posebno za nacionalne biblioteke.

Za najvažnejši nalogi nacionalne biblioteke na bibliografskem področju bi postavili sestavo in izdajo bibliografij ter koordinacijo bibliografskega dela. Dve drugi, iz tega izvirajoči nalogi, namreč dajanje bibliografskih informacij in mednarodno sodelovanje, hočemo posebej obravnavati nižje pod B in F.

1. Izmed bibliografij, ki naj za njih izdelavo in tudi objavo ima skrb nacionalna biblioteka, je na prvem mestu *splošna nacionalna bibliografija*, tako tekoča, kakor retrospektivna. To ni bilo zmeraj tako, ker so v prejšnjih stoletjih zanjo skrbeli ali posamezni učenjaki ali izobraženi knjigarji. S tem, da postajajo nacionalne bibliografije čedalje bolj stvaritve nacionalnih bibliotek, se dviga njih raven in seveda tudi veljava. Pa je tudi logično, da je poverjena izdelava nacionalne bibliografije nacionalni biblioteki, saj prejema le-ta dolžnostne izvode vsega tiska svoje dežele (kar je nujno potrebno za sestavo tekoče bibliografije) in ima ponavadi največji del domačih tiskov od najstarejših časov (kar je potrebno za sestavo retrospektivne bibliografije); tudi ji je za popolno retrospektivno nacionalno bibliografijo na voljo, vsaj v mnogih primerih, centralni katalog domačih tiskov, da po njem lahko ugotovi v drugih knjižnicah publikacije, ki jih sama ne bi imela.

Samo po sebi je razumljivo, da imej nacionalna biblioteka tudi skrb za izdajo seznamov tekočih periodik. Zelo prikladen bi bil uradni letni seznam, ki bi oznanjal tako živa periodika kakor tista, ki so med letom ugasnila.

Pri sestavi specialnih bibliografij je dandanes ustrezni strokovnjak potrebnejši kakor bibliograf, zakaj take bibliografije

terjajo dobro poznavanje stroke in vrednotenje del. Zato izdelava specialnih bibliografij ne sodi v nacionalno biblioteko, razen ene: bibliografije bibliografij; pridružili bi ji lahko še bibliografijo bibliotekonomije.

In naposled je nacionalna biblioteka poklicana glede na svoje večje ali manjše bogastvo določenih knjig, redkosti, rokopisov itd., da poskrbi za njih razvid z bibliografskimi pregledi (n. pr. katalog inkunabul).

2. Druga dejavnost nacionalne biblioteke na bibliografskem področju obstoji v koordinaciji bibliografskega dela. Že konferenca Unesca leta 1950 je med sklepi sprejela na prvem mestu ustanovitvev nacionalnega organa, ki naj bi imel naslednje naloge: 1. olajševati razvoj bibliografske in informativne službe; 2. spodbujati k raziskovanju na področju bibliografske tehnike; 3. koordinirati delo in pomagati pri odločitvi, kateremu od različnih načrtov gre prednost; 4. služiti za zvezo z mednarodnimi združenji, ki se zanimajo za organizacijo bibliografske in informativne službe.

Tu se postavlja vprašanje, ali ne bi tak organ mogel obstajati pri nacionalni biblioteki. Pa tudi, če ne bi bilo tako, bi šle nacionalni biblioteki naslednje naloge: Predvsem naj bi vodila razvid domačih specialnih bibliografij, ki se izdelujejo izven nje. Potem naj bi na eni strani preprečevala pogostno dvojno delo za specialne bibliografije, na drugi strani pa naj bi dajala pobude, da se izpolnijo vrzeli, nastale zaradi neobdelanih področij. Ker so pravila za katalogizacijo, ki jih uporablja nacionalna biblioteka, navadno odločilna tudi za druge biblioteke in za izdelavo bibliografij, lahko nacionalna biblioteka veliko prispeva k izboljšavi in pomenjenju bibliografskih zapisov, ki se delajo izven nje. Na ta pravila bi kazalo opozarjati zlasti tedaj, ko sestavljajo specialne bibliografije znanstveniki brez zadostne bibliografsko-tehnične priprave. Sploh gre nacionalni biblioteki naloga, da tam, kjer ni posebnih šol za bibliografe in bibliotekarje, sama skrbi za vzgojo kadrov, bodisi s tečajji ali s pripustitvijo na prostovoljni ali obvezni staž.

Med dejavnosti nacionalne biblioteke na bibliografskem področju bi šteli tisk katalognih listkov in njih razpošiljanje drugim bibliotekam in interesentom. Deloma sodi sem tudi tisk bibliotečnih katalogov, a taka podjetja so redka in se izplačajo samo za največje svetovne knjižnice.

Po vsem, kar smo povedali o nacionalni biblioteki in njeni vlogi na bibliografskem področju kake dežele, je skoraj odveč razpravljati o vprašanju: nacionalna knjižnica ali bibliografski inštitut? Glede na pogoje, ki so za bibliografsko delo dosti bolj

ugodni v nacionalni biblioteki (zlasti glede na dolžnostne izvode in knjižno zalogo) kakor v posebnem, od nje ločenem inštitutu, se ni težko odločiti. Ali ne bi bilo morda najprikladneje, ko bi v nacionalni biblioteki obstajal poseben bibliografski oddelek z bibliografiji specialisti? Poseben (ločen, samostojen) bibliografski inštitut bi bil le tam na mestu, kjer bi to zahtevale posebne razmere.

B. Če smo zgoraj prisodili nacionalni biblioteki vlogo centra za bibliografsko dejavnost kake dežele, ne more biti dvoma, da je poklicana tudi za nacionalno središče za bibliografske informacije.

Za informacijski center usposablja nacionalno biblioteko vrsta okolnosti: Tu je najprej gradivo za splošno nacionalno bibliografijo in morda tudi za bibliografijo člankov v časnikih in časopisih. To gradivo, najčešče na listkih, četudi izdano v tedenskih, mesečnih ali letnih bibliografijah, predstavlja po petih, desetih... letih, urejeno v celoto, odlično sredstvo za hitro informacijo. Drugo sredstvo za zanesljivo informacijo so razni katalogi, zlasti še centralni katalog. Poleg tega so še najraznovrstnejše tiskane bibliografije in drugi pripomočki, domači in tuji, ki jih nacionalna biblioteka sistematično nabavlja in ima navadno zbrane v posebnem prostoru. Veliko korist za dajanje informacij predstavlja povezava, ki naj bi jo imela nacionalna biblioteka z institucijami, v katerih se izdelujejo specialne bibliografije, in z drugimi bibliotekami v deželi. In nazadnje so tu bibliografiji specialisti, ki umejo najti prave vire in hitro ustreči bralcem.

Nacionalna biblioteka torej daje ali pa tudi išče bibliografske informacije, in sicer oboje doma ali v tujini.

Bibliografske informacije, ki jih lahko daje nacionalna biblioteka, so kaj številne in mnogovrstne: segajo od preprostega iskanja dela, ki ga bralec ne najde na mestu, do raziskovanj na znanstveni ravni. Tu pa nastane vprašanje, ali je dolžna biblioteka dajati tudi take informacije, za katere je potrebno veliko časa in truda, n. pr. informacije v obliki posebej sestavljenih bibliografij ali informacije, ki zahtevajo znanstvenih raziskovanj. Dejal bi, da je to najčešče odvisno od povpraševalca: lahko je to privatna oseba ali pa ustanova, lahko prebiva povpraševalec v kraju nacionalne biblioteka ali daleč stran, lahko gre za bibliografski center tuje dežele itd. Vprašanje je tudi glede narave informacije, ali gre za tiske, rokopise, grafiko, glasbo, fotografije.

O potrebi in koristi informacijske službe na najvišji ravni v nacionalni biblioteki, ki je centralna in navadno tudi največja

biblioteka kake dežele, ni treba izgubljeni besed. Ta služba bo prav prišla navadnemu bralcu in iskalcu, ustanovam in podjetjem, državnim oblastem in interesentom v tujini. Dopolnjevala bo izposojevalno službo v biblioteki v nacionalnem in internacionalnem merilu.

C. To poglavje, ki nosi naslov »Nacionalne in specialne bibliografije«, naj nam da priložnost, da spregovorimo o tem, kaj naj vsebuje nacionalna bibliografija in kakšen bodi odnos med njo in specialnimi bibliografijami.

Če pregledamo lepo vrsto tekočih nacionalnih bibliografij, ki so nam na voljo, bomo takoj ugotovili, kako močno se v svojem bistvu razlikujejo med seboj: ene nas seznanjajo s celoto publikacij, natisnjenih *v enem samem jeziku* (n. pr. La Bibliographie de la France, Deutsche Bibliographie), druge s celoto publikacij, natisnjenih *v kateremkoli jeziku na ozemlju ene same države* (n. pr. Bibliografija Jugoslavije); so tudi takšne, ki zapisujejo ne le publikacije, izdane v deželi ali v jeziku te dežele, temveč *tudi tiste, ki so izšle v tujini* ter so za deželo važne zaradi njih avtorjev ali njih vsebine (n. pr. Bibliographie de Belgique). Drugi razloček se nanaša na vrsto gradiva, ki ga zapisujejo. Ene upoštevajo poleg natisnjenih in drugače razmnoženih publikacij tudi karte, atlante, grafiko in glasbene izdaje (n. pr. nemška, avstrijska bibliografija), druge jih obravnavajo v dodatkih (n. pr. La Bibliographie de la France), tretje pa jih sploh ne upoštevajo ali le delno (n. pr. The British National Bibliography). Ali bi se dalo doseči soglasje glede vrst dokumentov, ki bi jih nacionalna bibliografija morala vsebovati?

Drugo vprašanje je, kakšno je ali bodi razmerje med nacionalno bibliografijo, ki je splošna, in med specialnimi bibliografijami, ki so ponavadi selektivne. Znano je, s kakšnim poudarkom je Verner W. Clapp v poročilu Kongresne biblioteke predlagal izboljšanje splošnih nacionalnih bibliografij. Ko je ugotovil (Les services bibliographiques, Washington 1949, str. 25), da je vsebinska analiza del, kakršno navadno nudijo nacionalne bibliografije in drugi bibliografski priročniki, prav koristna za določene namene, da pa ni take vrste, da bi zadovoljila raziskovalca, ki išče natančnih podatkov, nadaljuje takole: »Il est possible de concevoir un service bibliographique général courant dans lequel l'indexage bibliographique et l'indexage analytique seraient combinés de manière à comprendre non seulement les publications livrées dans le commerce, mais également les autres catégories de publications... Un tel service devrait être en mesure de sélectionner,

à son gré, les diverses catégories de publications, livres, périodiques, articles de revues, cartes etc. — d'après les définitions établies au préalable. Il aurait non seulement un indexage bibliographique, mais également un indexage analytique; de cette façon, le contenu des journaux ainsi que l'analyse des sujets traités dans les documents gouvernementaux deviendraient alors — comme ils le devraient — une partie de la bibliographie nationale. Tako bi dobili za vsako deželo splošno tekočo in popolno bibliografijo, ki bi postala prava osnova za selektivno tekočo bibliografijo (torej za specialno bibliografijo), in samo jezikovni problemi bi preprečevali hitro spremembo splošnih bibliografij vsakega naroda v splošno in tekočo bibliografijo, ki bi zajela svetovno dejavnost.

Način, kako si zamišlja Clapp tekočo in popolno nacionalno bibliografijo, utegne biti v celoti nesprejemljiv za nas Evropejce, tičeče dostikrat v okovih tradicije in brez velikopoteznosti Američanov; toda česar danes še ni, utegne biti jutri. Zato bi veljalo razmisliti vsaj o tistih delih omenjenega poročila, ki bi bili uresničljivi tudi v Evropi. Tako bi opozorili zlasti na bibliografijo člankov, objavljenih v časopisih in časnikih. Objavo take bibliografije je že 1950 priporočala vsem državam konferenca Unesca za izboljšanje bibliografske službe; gre za tekočo nacionalno bibliografijo, ki bi torej sodila med naloge nacionalnih bibliotek.

Ker izdelava specialnih bibliografij, kakor smo že poudarili, ne sodi v kompetenco nacionalnih bibliotek (razen bibliografije bibliografij), nam preostane tu opozoriti, da bi nacionalna biblioteka morala skrbeti za enovitost bibliografskega dela. Zato bi morala imeti natančen pregled, kje se izdelujejo specialne in druge bibliografije, ter nastopiti, kjer bi se pokazala potreba. Lahko bi tudi pomagala s svojim gradivom in z bibliografsko-tehničnimi nasveti. Razmisliti kaže torej, s katerimi sredstvi naj bi nacionalna biblioteka najlaže in najuspešneje vplivala na pravilno obliko specialnih bibliografij in kako bi dosegla koordinacijo in enovitost pri bibliografskem delu v domači deželi.

D. Gotovo je želeli, da bi si bile bibliografije različnih dežel po obliki kar najbolj podobne. To lahko dosežemo s poenotenjem katalogizacije in klasifikacije.

1. V zadnjih letih so se v več državah pokazala prizadevanja za revizijo katalogizacijskih pravil. Načela, ki se postavljajo za nova pravila, se precej skladajo. Zato je, kakor znano, FIAB sestavila posebno komisijo za določitev osnovnih smernic, ki naj bi v mednarodnem merilu bile odločilne za katalogizacijska pravila.

Komisija je svoje zaključke utemeljila in objavila v *Libri*, vol. 6. str. 271. Seveda ni mogla rešiti vseh vprašanj, ki terjajo poenotenja, vendar je za dve važni skupini, namreč za dela kolektivnih avtorjev in za anonimna dela, dala predloge kot prispevek k mednarodni koordinaciji katalogizacijskih načel. Zanimivo bi bilo izvedeti, kaj sodijo o teh predlogih v različnih državah. Prav tako bi bilo treba dognati, katera druga katalogizacijska pravila bi še kazalo poenotiti, da bi bibliografije postale enovitejše.

2. Še bolj bi lahko poenotili bibliografije, zlasti splošne nacionalne bibliografije, ko bi mogli doseči enotnost klasifikacije. Gotovo bi vsaka bibliografija morala dati hiter odgovor po predmetih in po avtorjih, morebiti tudi po naslovih. Če bi sprejeli Clappovo gledišče v poročilu kongresne biblioteke, po katerem je splošna popolna bibliografija osnova za specialne, potem je oddelek »po predmetih« nujen. Upoštevati je treba, da so tudi za tujega specialista nacionalne bibliografije zanimive, vendar le, če lahko hitro najde svojo stroko, torej v delu »po predmetih«. Seveda mora imeti bibliografija, ki je tako sestavljena, tudi kazalo po avtorjih in naslovih. Če pa sprejmemo abecedno ureditev po avtorjih, jo je treba izpopolniti s kazalom po predmetih in po naslovih.

Konferenca za izboljšanje bibliografske službe leta 1950 ni dala nobenih priporočil za poenotenje nacionalnih bibliografij v tem pogledu (»Toute bibliographie nationale générale doit permettre de trouver rapidement les ouvrages repertoriés, soit par matières, soit par noms d'auteurs, soit, si besoin, par titres.«) Prav tako je prepustila posameznim državam, da se same odločijo, ali sprejmejo za označbo predmetov stvarne značnice v abecednem redu ali pa kakšen klasifikacijski sistem.

Ali smo danes, po osmih letih, istega mnenja? Ali bi se danes lahko odločili za *en* sistem (po predmetih ali po avtorjih)? In če se odločimo za sistematično ureditev, ali se lahko zedinimo, katero klasifikacijo naj sprejmemo (n. pr. decimalno klasifikacijo)?

E. Važna naloga našega sestanka bo, da povemo svoje mnenje o novih metodah in tehnikah za urejevanje in iskanje podatkov. Z napredkom znanosti in tehnike namreč tako naraščajo bibliografski podatki različnih panog človeškega znanja, da — tako sodijo — dosedanji način zbiranja, razvrščanja in iskanja podatkov ne zadošča več.

S tem vprašanjem se je ukvarjala konferenca, ki jo je sklicala Royal Society 1948 v Londonu. Moralo pa je preteči več let, da so se ga spet lotili, zakaj šele 1956 je urad Bibliografskega med-

narodnega posvetovalnega odbora, ki ga je ustanovil Unesco, oblikoval načrt za študij in eksperimente o rabi omenjenih metod in tehnik. Unesco je naročil g. Coblansu, šefu dokumentacijske službe Evropske organizacije za nuklearna raziskovanja, naj napiše podrobno študijo o tem vprašanju. Ta študija, objavljena v Bulletin de l'Unesco à l'intention des bibliothèques, vol. XI, str. 153, bo lahko veliko pomagala v naši diskusiji.

Na tem mestu naj le kratko omenimo, da gre predvsem za naslednje novosti: 1. sistem preluknjanih listov, odbiranje z elektromehaničnim ali elektronskim postopkom; 2. sistemi, ki uporabljajo fotografske metode (navadno mikrofotografske) in fotoelektrično odbiranje s pomočjo kodifikacije; 3. sistemi, ki uporabljajo magnetično registracijo.

Nam tu ne gre za to, da bi se odločili za ta ali oni aparat, temveč da bi definirali problem in podprli prizadevanja Unesca, da bi se študij novih metod in tehnik smiselno nadaljeval. Gotovo je, da bo bibliografiji in dokumentaciji z novimi tehnikami veliko pomagano. Zato ne smemo deliti skepticizma mnogih humanistov glede teh metod, pa tudi ne pretiranega optimizma tistih, ki menijo, da bo stroj vse opravil, zakaj pravo bibliografsko delo terja strog izbor iz neobdelanega gradiva — »et ce sera toujours l'opération majeure«, kakor je dejal J. Cain (Bulletin de l'Unesco à l'intention des bibliothèques vol. X, str. 275).

F. Po tistem, kar je bilo doslej rečeno o bibliografski dejavnosti narodnih knjižnic, izhaja, da so te knjižnice prve poklicane za mednarodno sodelovanje na področju bibliografije.

Predvsem je, smo dejali, v dobri bibliografski dejavnosti narodne knjižnice same najčvrstejša podlaga za mednarodno bibliografsko sodelovanje (izdaja splošne narodne bibliografije, sezname tekočih periodik itd.). Potem ima narodna knjižnica važen mednarodni pomen kot središče za bibliografske informacije. Če pa prenesemo nanjo naloge organa za planiranje, kakršnega je predlagala Unescova konferenca leta 1950, ali ji damo vsaj vodilno vlogo v takem organu, potem mora narodna knjižnica naravnost služiti za zvezo z mednarodnimi združenji, ki skrbijo za organizacijo bibliografske in informacijske službe.

Narodna knjižnica pa lahko prispeva k mednarodnemu sodelovanju še z naslednjim:

1. z zamenjavo bibliografskih publikacij;
2. z zamenjavo bibliografskih vesti o knjigah in člankih, ki zanimajo druge dežele (po predhodnem sporazumu z zainteresiranimi deželami);

3. z zamenjavo seznamov ustanov, ki se ukvarjajo z bibliografijo;

4. z informacijami o bibliografskih nenatisnjenih delih (n. pr. na listkih), ki so kje v deželi;

5. z objavo člankov, ki bi od časa do časa informirali o stanju in razvoju bibliografske dejavnosti v deželi in posebej v narodni knjižnici;

6. z objavo informacij o bibliografskih delih, ki so v načrtu ali v delu in ki utegnejo zanimati kako drugo deželo.

7. z zamenjavo bibliografov.

Gotovo je še več vprašanj, ki se tičejo bibliografskega dela v narodnih knjižnicah in ki niso načeta v tem pregledu. S tem, da bodo udeleženci kolokvija na taka vprašanja opozarjali, bodo prispevali tako k napredku narodnih knjižnic kakor k razvoju narodne in mednarodne bibliografske dejavnosti.

PROBLEMI POKRAJINSKIH ŠTUDIJSKIH KNJIŽNIC V SLOVENIJI

VLADO NOVAK

V desetih letih, odkar obstajajo študijske knjižnice v svoji sedanji obliki, se je ob njihovem delu nabralo poleg uspehov in izkušenj tudi precej problemov. Zlasti v zadnjem času so v nekaterih krajih ob iskanju boljših organizacijskih oblik v delu komunalnih skupnosti načeli tudi vprašanje pokrajinskih kulturnih in znanstvenih ustanov ter njihovega mesta v družbenem življenju. Sreča je, da je glede knjižnic to vprašanje res samo načeto in da še ni nastala nepopravljiva škoda zaradi prenegljenih ukrepov. Tako lahko v mirnem ozračju, ki ga še ni skalil žolč polemike, po vrsti pretresemo probleme, ki jih je sprožilo dosedanje delo pokrajinskih študijskih knjižnic ter poskusimo nakazati pot za čim boljšo rešitev, tako da bodo študijske knjižnice lahko kar najbolj tvorno sodelovale v našem družbenem razvoju.

Izhodišče nam morajo biti nekatera dejstva, ki si jih moramo zato na kratko poklicati v spomin. Vsi vemo, kaj je nagnilo takratno ministrstvo za prosveto LRS, da je 10. septembra 1945 izdalo obenem z okvirno uredbo o ljudskih knjižnicah tudi podobno uredbo o ustanovitvi okrožnih študijskih knjižnic (Ur. l. LRS I-II/37, 22. 9. 1945). To je bila predvsem zdrava težnja po decen-